

Briefrapport

aan: Jac. P. Heemskerk en Zn B.V.

van: SAB (contactpersoon: dhr S. van der Zon / E. de Bos)

c.c.: DETE/DBOS/140166

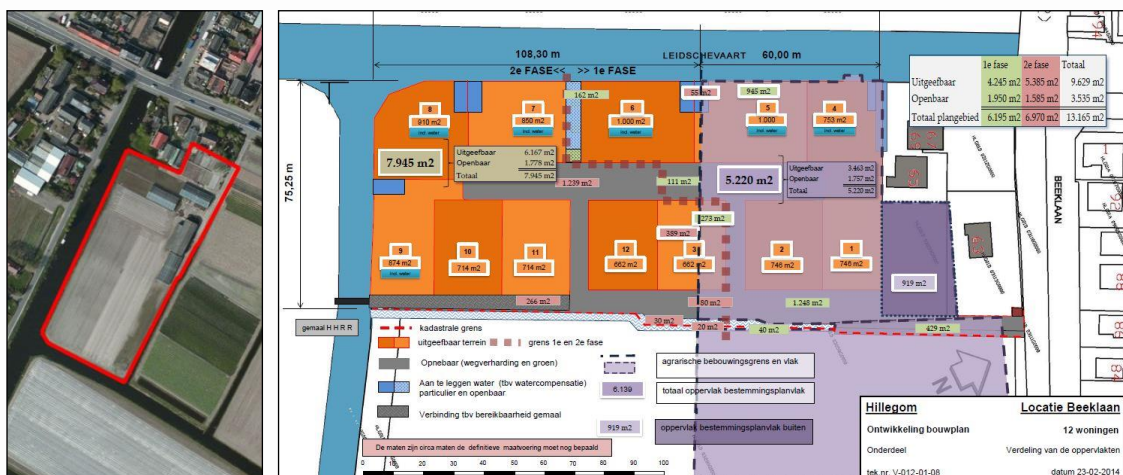
datum: 11 april 2014

betreft: Quick scan flora en fauna Beeklaan ong. te Hillegom

AANLEIDING EN METHODE

In Hillegom (provincie Zuid-Holland) is aan de Beeklaan de realisatie van nieuwe woningen beoogd. Het plangebied waar het voornemen dient te worden gerealiseerd, bevindt zich achter de woningen van de Beeklaan 63 - 69. Voordat deze ruimtelijke ingreep mag plaatsvinden, dient eerst een onderzoek te worden uitgevoerd in het kader van de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en eventueel andere geldende natuurregeling.

De quick scan flora en fauna is gebaseerd op een biotoopschatting door een ecooloog van SAB door middel van een eenmalig veldbezoek op 4 april 2014. Bij het opstellen van de quick scan flora en fauna is verder gebruik gemaakt van de meest recente verspreidingsgegevens (zie literatuurlijst) van soorten. Op basis van deze methode zijn uitspraken gedaan over de mogelijke aanwezigheid van beschermde planten en dieren in het plangebied. Het veldbezoek heeft nadrukkelijk niet de status van een volledige veldinventarisatie; zowel tijdstip (deels buiten het groeiseizoen van planten en deels buiten het actieve seizoen van diverse diergroepen) als het eenmalige karakter zijn hiervoor niet toereikend. Deze quick scan is uitgevoerd op basis van de momenteel geldende uitwerking en interpretatie van beleid en wetgeving.

Globale ligging van het plangebied (links) en de beoogde situatie met 12 woningen (rechts).

SAB • Arnhem

bezoekadres
Frombergdwaarsstraat 54
6814 DZ Arnhem

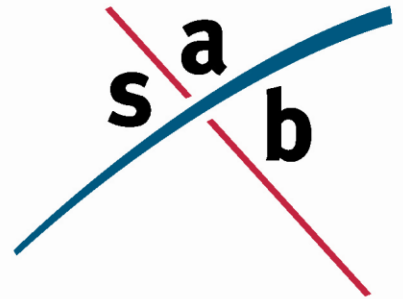
correspondentieadres
Postbus 479
6800 AL Arnhem

T [026] 357 69 11
F [026] 357 66 11
I www.sab.nl
E arnhem@sab.nl

KvK Arnhem 09122123

SAB • Amsterdam

SAB • Eindhoven

HUIDIGE EN BEOEGDE SITUATIE

Hillegom ligt ten zuiden van Haarlem en ten noorden van Leiden. De directe omgeving van Hillegom wordt gekenmerkt door polders, natte weidegronden, duinen en bollenvelden. Het laatst genoemde betreft het plangebied. Het plangebied ligt aan de Beeklaan, ten westen van de kern en ten zuiden van de woningen aan de Beeklaan 63 – 69. Het plangebied grenst in het westen aan de Haarlemmer Trekvaart en in het zuiden aan een watergang (directe aftakking van de vaart). In het oosten wordt grenst het plangebied aan een smalle watergang met naastgelegen bollenvelden. In het noorden zijn de woningen van de Beeklaan 63 – 69 gelegen. In de huidige situatie bestaat het plangebied voor het overgrote deel uit een bollenveld. Op het perceel zijn tevens vier opstallen aanwezig in de vorm van een schuur en drie kassen. Met het voornemen worden de opstallen gesloopt en worden 12 nieuwe woningen gerealiseerd. De bedoeling is om dit plan in twee fases te realiseren, waarbij de eerste fase uit 5 woningen bestaat en de tweede fase uit 7 woningen. Met het voornemen worden de bestaande watergangen niet gedempt, maar worden zij deels uitgebreid ten behoeve van de watercompensatie. Hiertoe vinden werkzaamheden plaats aan de oever van de bestaande watergangen. Onderstaande afbeeldingen geven een impressie van het plangebied ten tijde van het veldbezoek.

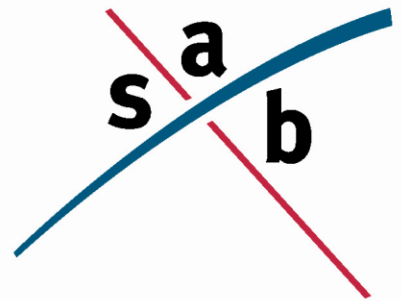
Impressie van het plangebied ten tijde van het veldbezoek dd. 4 april 2014.

GEBIEDSBESCHERMING

Bij gebiedsbescherming is er onderscheid gemaakt tussen de Natuurbeschermingswet 1998, de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en weidevogelgebieden. In de Natuurbeschermingswet 1998 worden Natura

SAB • Arnhem
bezoekadres
Frombergdwaarsstraat 54
6814 DZ Arnhem
correspondentieadres
Postbus 479
6800 AL Arnhem
T [026] 357 69 11
F [026] 357 66 11
I www.sab.nl
E arnhem@sab.nl
KvK Arnhem 09122123

SAB • Amsterdam
SAB • Eindhoven

2000-gebieden en beschermde Natuurmonumenten beschermd. De EHS en de weidevogelgebieden zijn niet opgenomen in de natuurwetgeving, maar dienen bij de planologische afweging te worden meegenomen.

Natuurbeschermingswet 1998

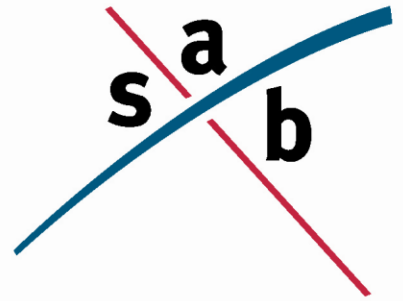
Het plangebied te Hillegom ligt niet in of nabij een gebied dat is aangewezen in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Het dichtstbijzijnde gebied betreft het Habitatrichtlijngebied en beschermd natuurmonument Kennemerland Zuid en ligt op circa 1350 meter afstand van het plangebied. Gezien de afstand en tussenliggende elementen als wegen en woningen zijn negatieve effecten als oppervlakteverlies, verstoring door licht en geluid of optische verstoring niet aan de orde. Met de realisatie van de woningen is mogelijk sprake van een toename in de stikstofdepositie door het ontstaan van extra vervoersbewegingen van en naar de woningen. Stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden kan leiden tot de negatieve effecten verzuring en vermesting.

Echter is met het plan geen sprake van een toename van de stikstofdepositie op het Natura 2000-gebied Kennemerland Zuid. Uit het vergelijkend literatuuronderzoek van Schaffers (2010) blijkt dat (maximale) effectafstanden van verkeersgerelateerde stikstofemissie reiken van circa 200 tot 1.000 meter vanaf de weg. De door Schaffers uitgevoerde analyse toont dat de in de literatuur gevonden effectafstanden op vegetatie en fysiologie van planten zich beperken tot ca. 500 meter. Daarnaast tonen berekeningen van Boddeke et al. (Boddeke et al. 2006 in Hille Ris Lambers et al. 2009) dat het effect van stikstof in het open landschap op een afstand van 200 meter reeds verwaarloosbaar is ten opzichte van de achtergrondwaarden. Negatieve effecten van stikstofdepositie zijn derhalve niet van toepassing.

Ecologische Hoofdstructuur

Het plangebied ligt aan de westzijde deels in de Ecologische Hoofdstructuur. Het betreft hier de gronden en oever gelegen aan de Haarlemmer Trekvaart. Deze zijn aangewezen als ecologische verbindingzone. Een bestemmingsplan voor gronden welke in de Verordening Ruimte zijn aangeduid als bestaande en nieuwe natuur, waternatuurgebied of ecologische verbinding wijst geen bestemmingen aan die de instandhouding en ontwikkeling van de wezenlijke kenmerken en waarden van deze gebieden significant beperken, of leiden tot een significante vermindering van de oppervlakte of samenhang van die gebieden. De provincie heeft de wezenlijke kenmerken en waarden gedefinieerd als zijnde de aanwezige en beoogde natuurwaarden en de daarvoor vereiste bodem- en watercondities, gekoppeld aan de natuurdoelen voor een gebied. Deze zijn te vinden in het 'Natuurbeheerplan Zuid-Holland, het 'Handboek Natuurdoeltypen (2002)' en de aanwijzingsbesluiten voor de Natura2000-gebieden. In 2010 is het systeem van natuurdoelen en natuurdoeltypen opgevolgd door het systeem van de Index Natuur en Landschap (Index - NL).

Bij beschouwing van het Natuurbeheerplan 2014 blijkt dat er in of nabij het plangebied geen gronden zijn aangewezen waarvoor een specifiek natuurbeheertype geldt. Daarnaast zijn de gronden op of nabij het plangebied niet aangewezen als gebied waarvoor de provincie een natuurbeheerambitie heeft opgesteld. Het plangebied is wel aangewezen als agrarisch botanisch beheergebied, akkerfaunagebied en zoekgebied landschapselementen in agrarisch gebied. Bovenstaande aanwijzing houdt in dat bepaalde beheervormen mogelijk worden gemaakt om de kwaliteit van natuur en landschap te behouden en te ontwikkelen. De volgende beheertypen kunnen worden gerealiseerd:

- 1 Agrarisch botanisch beheergebied
 - A02.01.01: Botanisch weiland;
 - A02.01.02: Botanisch hooiland.
- 2 Akkerfaunagebied
 - A01.02: Akkerfaunagebied
- 3 Zoekgebied landschapselementen in agrarisch gebied
 - L01.02: Houtwal en houtsingel;
 - L01.03: Elzensingel;
 - L01.04: Bossingel en bosje;
 - L01.05: Knip- of scheerheg;
 - L01.07: Laan;
 - L01.11: Hakhoutbosje.

Tijdens het veldbezoek is onderzocht of één of meerdere van bovenstaande elementen aanwezig is in het plangebied. Geen bovenstaande beheertypen is aanwezig in het plangebied. Met het voornemen is derhalve geen sprake van aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van de EHS-verbindingszone ter plaatse.

Een deel van het plangebied is gelegen in de ecologische verbindingzone (EVZ). Het deel gelegen in de EVZ heeft een oppervlakte van circa 0,22 hectare. De totale oppervlakte van de EVZ Haarlemmer Trekvaart bedraagt circa 25,5 hectare. Met het voornemen is sprake van een verlies van 0,9 % van het totaal EVZ-oppervlak. Derhalve is geen sprake van een significante vermindering van de oppervlakte van de EVZ.

Weidevogelgebieden

Het plangebied is niet gelegen in of nabij een gebied dat is aangewezen als weidevogelgebied of ganzenfoerageergebied. Het dichtstbijzijnde gebied dat is aangewezen als weidevogel- of ganzenfoerageergebied ligt op circa 1 kilometer van het plangebied. Gezien de afstand en de tussengelegen gronden met bebouwing en agrarische functies is van een negatief effect door het voornemen op deze gebieden geen sprake.

SOORTENBESCHERMING

Soortenbescherming is altijd van toepassing. In Nederland is de bescherming van soorten opgenomen in de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet is gericht op het duurzaam in stand houden van soorten in hun natuurlijk leefgebied. Als een ruimtelijke ingreep rechtstreeks kan leiden tot verstoring of vernietiging van bepaalde beschermde soorten of hun leefgebied, kan het project in strijd zijn met de Flora- en faunawet. Voor het beoordelen van de doorwerking van het aspect soortenbescherming moet worden nagegaan of het plangebied beschermde soorten (zowel planten als dieren) herbergt. De mogelijke negatieve effecten van de ingreep op betreffende soorten moeten worden beschreven.

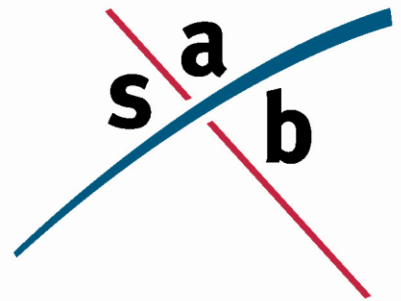
algemene soorten

De meeste van de mogelijk in het plangebied voorkomende soorten zoals Zwanenbloem, Gewone Dotterbloem, Bruine kikker, Gewone pad, (spits)muizen, Konijn en Mol zijn beschermd volgens het lichte be-

pagina 4 van 8

SAB • Arnhem
bezoekadres
Frombergdwaarsstraat 54
6814 DZ Arnhem
correspondentieadres
Postbus 479
6800 AL Arnhem
T [026] 357 69 11
F [026] 357 66 11
I www.sab.nl
E arnhem@sab.nl
KvK Arnhem 09122123

SAB • Amsterdam
SAB • Eindhoven

schermingsregime van de Flora- en faunawet (tabel 1). Voor deze soorten geldt dat aantasting van vaste rust- en verblijfplaatsen op basis van een vrijstelling mogelijk is, zonder dat er sprake is van procedurele consequenties.

strikt beschermde soorten

Een aantal van de mogelijk voorkomende soorten is meer strikt beschermd. Voor deze soorten kan bij aantasting van vaste rust- en verblijfplaatsen een aanvraag ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet nodig zijn. De directe omgeving van het plangebied heeft een agrarisch karakter. Binnen het plangebied zijn drie kassen en een schuur aanwezig. Het plangebied doet dienst als akker/bollenveld met in het westen, zuiden en oosten een vaart/sloot. Het plangebied vertoont een intensief beheerd, voedselrijk karakter. Gezien het bovenstaande en op basis van de verspreidingsgegevens en biotoopeisen van de mogelijk in de omgeving voorkomende soorten, worden binnen het plangebied geen strikt beschermde planten, grondgebonden zoogdieren, reptielen en insecten verwacht.

Vleermuizen

Volgens verspreidingsgegevens uit de 'Atlas van de Nederlandse Vleermuizen' (Limpens, 1997), Werkatlas verspreiding zoogdieren in Zuid-Holland 2000-2008 (Mostert en Willemsen, 2008) en volgens waarne-ming.nl en telmee.nl komen in de omgeving van het plangebied verschillende vleermuissoorten voor als Gewone dwergvleermuis, Ruige dwergvleermuis en Watervleermuis. Vleermuizen en het leefgebied van deze soorten zijn strikt beschermd volgens tabel 3 van de Flora- en faunawet en bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Vleermuizen verblijven in bomen en/of gebouwen en gebruiken veelal lijnvormige elementen in het landschap (lanen, vaarten, bosranden, groenstroken) als vlieg- en migratieroute.

In het plangebied zijn drie kassen en een schuur aanwezig. Tijdens het veldbezoek zijn deze opstallen onderzocht op de aanwezigheid van invliegopeningen (kierende betimmering, open stootvoegen, overstekende dakpannen) en sporen (keutels, prooiresten) van vleermuizen. De opstallen in het plangebied zijn niet in het bezit van een spouwmuur met open stootvoegen, dakpannen of kierende betimmering. De aanwezigheid van verblijfplaatsen van gebouwbewonende vleermuissoorten zijn om die reden uit te sluiten. Bomen, met geschikte holtes, scheuren en losse bast, zijn in het geheel niet aanwezig in het plangebied. Negatieve effecten van het voornemen op verblijfplaatsen van boombewonende soorten is derhalve uitgesloten.

Aan de west- en zuidzijde van het plangebied zijn brede watergangen gelegen. De vaart ten westen van het plangebied is de Haarlemmer Trekvaart, de tochtsloot ten zuiden van het plangebied vormt een directe aftakking van de trekvaart. Uit gegevens van Telmee.nl en de Werkatlas Zoogdieren van Mostert en Willemsen (2008) volgt dat in de omgeving van het plangebied watervleermuizen voorkomen. Watervleermuizen vliegen laag over het water op zoek naar voedsel en gebruiken tochtsloten, kanalen en vaarten ook als vlieg-/migratieroute.

De soort is echter erg gevoelig voor de uitstraling van licht waardoor met het voornemen mogelijk sprake is van aantasting van het leefgebied van deze vleermuissoort. Daar aan de overzijde (westzijde) van de trekvaart al bebouwing en verlichting aanwezig zijn, kan de trekvaart aldaar (deels) ongeschikt of verstoord zijn voor watervleermuis. Realisatie van woningen aan de oostzijde van de trekvaart (huidig voornemen) kan er toe leiden dat beide zijden worden verstoord en de Haarlemmer Trekvaart ongeschikt

SAB • Arnhem

bezoekadres
Frombergdwaarsstraat 54
6814 DZ Arnhem

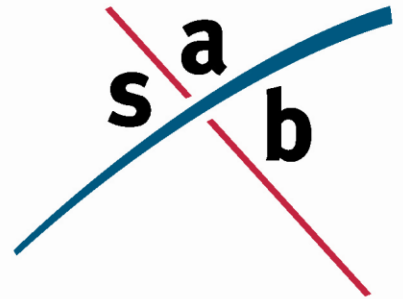
correspondentieadres
Postbus 479
6800 AL Arnhem

T [026] 357 69 11
F [026] 357 66 11
I www.sab.nl
E arnhem@sab.nl

KvK Arnhem 09122123

SAB • Amsterdam

SAB • Eindhoven

wordt voor de watervleermuis. Negatieve effecten van het voornemen op de Watervleermuis zijn derhalve niet op voorhand uitgesloten. Nader onderzoek dient plaats te vinden om te bepalen of de watervleermuis gebruik maken van de Haarlemmer Trekvaart. Indien de soort gebruik maakt van de Haarlemmer Trekvaart, dient tevens te worden bepaald of het voornemen leidt tot een negatieve effect op het leefgebied van de watervleermuis.

Vogels

Tijdens de veldverkenning zijn Vink, Koolmees, Houtduif, Zilvermeeuw, Zwarte kraai en Huismus waargenomen. Alle vogels en hun actief gebruikte nesten zijn strikt beschermd. Actieve nesten van vogels mogen niet worden aangetast of verstoord. Voor de meeste vogels kan worden volstaan met ontzien van nesten in het broedseizoen (globaal van half maart tot half augustus). Nestlocaties van enkele vogelsoorten zoals roofvogels, uilen en Huismus zijn buiten het broedseizoen ook jaarrond beschermd, zogenoemde jaarrond beschermde vogelsoorten.

Nesten, individuen of sporen van roofvogels, uilen en Huismus zijn niet in het plangebied aangetroffen. De huismus is wel waargenomen op het perceel van de Beeklaan 55 en aan de overzijde van de Beeklaan. In het plangebied ontbreken dakpannen voor geschikte nestplaatsen en bosschages voor schuil- en foeraagemogelijkheden voor de Huismus, waardoor het plangebied niet geschikt is voor deze soort. Wanneer het amoveren van de opstallen en de andere werkzaamheden starten buiten het broedseizoen zijn negatieve effecten van de plannen op (jaarrond beschermde) vogelsoorten niet te verwachten.

Amfibieën

Stichting RAVON (Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland) verzamelt verspreidingsgegevens van reptielen, amfibieën en vissen en publiceert deze jaarlijks op het internet (www.ravon.nl). Volgens RAVON komen in de omgeving van het plangebied amfibieën voor zoals Gewone pad en Bruine kikker voor. Ten tijde van het veldbezoek zijn geen amfibieën waargenomen. Strikt beschermde soorten als Poelkikker, Heikikker, worden op basis van de verspreidingsgegevens en afwezigheid van geschikt habitat ter plaatse niet in of nabij het plangebied verwacht. Een negatieve effect van de plannen op strikte beschermde amfibieën is derhalve niet aan de orde.

Vissen

Met het voornemen worden de bestaande watergangen niet gedempt, maar worden zij deels uitgebreid ten behoeve van de watercompensatie. Hiertoe vinden werkzaamheden plaats aan de oever van de bestaande watergangen. Uit de verspreidingsliteratuur blijkt dat beschermde soorten als Kleine modderkruiper, Rivierdonderpad en de Bittervoorn in de omgeving van het plangebied voorkomen. Bij werkzaamheden aan de oever wordt mogelijk het leefgebied of individuen van deze soorten aangetast en er mogelijk sprake is van een overtreding van één of meer verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet. Om te bepalen of er beschermde vissoorten nabij het plangebied aanwezig zijn, dient nader onderzoek te worden uitgevoerd naar de en vast te stellen of er met het voornemen sprake is van een negatief effect of de eventueel aanwezige beschermde vissoorte

Overige soortgroepen

Strikt beschermde soorten (tabel 2 en tabel 3) uit overige soortgroepen (vaatplanten, grondgebonden zoogdieren, reptielen, amfibieën, insecten en ongewervelden) zijn niet aangetroffen in het plangebied. Gezien de afwezigheid van voor reptielen geschikte structuurrijke / ruige / zonnige elementen, voldoende

SAB • Arnhem

bezoekadres
Frombergdwaarsstraat 54
6814 DZ Arnhem

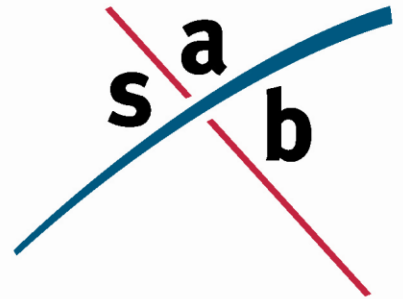
correspondentieadres
Postbus 479
6800 AL Arnhem

T [026] 357 69 11
F [026] 357 66 11
I www.sab.nl
E arnhem@sab.nl

KvK Arnhem 09122123

SAB • Amsterdam

SAB • Eindhoven

geschikte voedselbomen voor de Eekhoorn en een directe verbinding met bestaande heide-, duin-, en bosgebieden worden deze strikt beschermde soorten ook niet verwacht in het plangebied. Verder staat het plangebied niet in verbinding met leefgebieden van strikt beschermde reptielen en zoogdieren. Het is daardoor onwaarschijnlijk dat de plannen leiden tot aantasting van leefgebieden van strikt beschermde vaatplanten, grondgebonden zoogdieren, reptielen, insecten en ongewervelden.

ZORGPLICHT

Verder is een tweetal algemene voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet altijd van toepassing:

1. in het broedseizoen van vogels (globaal half maart tot half juli) mogen de vegetatie, bosjes en opstallen in het plangebied niet worden verwijderd. Werkzaamheden tijdens deze periode zouden leiden tot directe verstoring van broedvogels en het broedsucces. Alle vogels zijn beschermd. Er is geen vrijstelling te verkrijgen in het kader van de Flora- en faunawet voor activiteiten die vogels in hun broedseizoen zou kunnen verstoren;
2. op basis van de zorgplicht volgens artikel 2 van de Flora- en faunawet dient bij de uitvoering van de werkzaamheden voldoende zorg in acht te worden genomen voor de in het wild levende dieren en hun leefomgeving. Dit houdt in dat bij het uitvoeren van werkzaamheden altijd rekening moet worden gehouden met aanwezige planten en dieren. Zo dienen maatregelen te worden getroffen om bijvoorbeeld verstoring tot een minimum te beperken. Dieren moeten de gelegenheid hebben om uit te wijken en mogen niet opzettelijk worden gedood. Dit kan door:
 - voortijdig maaien van het plangebied zodat dieren wegtrekken;
 - het beperken van verlichting tijdens de avonduren in zomer, voorjaar en herfst ten behoeve van vleermuizen en andere nachtdieren;
 - het slopen en rooien starten buiten het voortplantingsseizoen en het winter(slaap)seizoen. Zodat het plangebied geschikt is voor dieren.

CONCLUSIE

Gebiedsbescherming in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 is gezien de relatief kleine ingreep, de tussenliggende bebouwing en afstand niet van toepassing. Tevens is van aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van de EHS is geen sprake, daar er geen agrarische, landschappelijke of natuurbeheerdoelstelling / -ambities zijn gelegen op de gronden in en om het plangebied.

Uit de quick scan is naar voren gekomen dat met het voornemen negatieve effecten op de beschemde vissoorten Kleine modderkruiper, Rivierdonderpad en Bittervoorn en de vleermuissoort Watervleermuis niet op voorhand zijn uit te sluiten. Mogelijk is met het voornemen sprake van aantasting van vaste rust- en verblijfplaatsen of belangrijk leefgebied van strikt beschermde soorten. Nader onderzoek is derhalve noodzakelijk om aan te tonen of deze beschermde soorten in en nabij het plangebied voorkomen en om te bepalen of er met de plannen sprake is van een negatief effect op de gunstige staat van instandhouding en/of de functionaliteit van het leefgebied van deze strikt beschermde soorten.

SAB • Arnhem

bezoekadres
Frombergdwaarsstraat 54
6814 DZ Arnhem

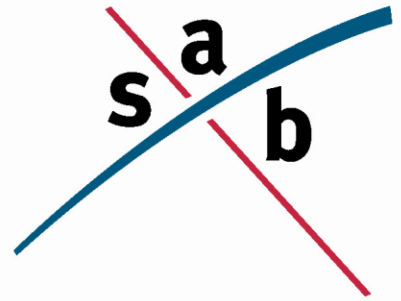
correspondentieadres
Postbus 479
6800 AL Arnhem

T [026] 357 69 11
F [026] 357 66 11
I www.sab.nl
E arnhem@sab.nl

KvK Arnhem 09122123

SAB • Amsterdam

SAB • Eindhoven

AANBEVELINGEN

Naast de consequenties die voortkomen uit de Flora- en faunawet is ook een aantal vrijblijvende aanbevelingen te doen ten aanzien van de inrichting van het plangebied, zoals:

- voor vleermuizen zouden open stootvoegen aangebracht kunnen worden in muren, of vleermuiskasten kunnen worden geplaatst in de spouw of tegen de muur op >2,5 meter hoogte in nieuw te bouwen woningen;
- als er een zolder of vliering wordt aangelegd, zou deze niet helemaal geïsoleerd kunnen worden. Hierdoor wordt de zolder mogelijk een geschikt verblijf voor vleermuizen;
- het planten van bomen en struikgewas voor vogels en vleermuizen verdient aanbeveling. Het beste zijn, ecologisch gezien, inheemse bes- en bloemdragende struiken en planten;
- er kunnen nestpannen of neststenen worden aangebracht ten behoeve van gierzwaluwen en huismussen. Deze beschermde soort verliest steeds meer nestmogelijkheden.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Mostert, K, and J. Willemsen. 2008. *Werkatlas Verspreiding Zoogdieren in Zuid-Holland 2000-2008*. Delft: Stichting Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland.

Provincie Zuid-Holland, 2014. *Visie op Zuid-Holland, verordening Ruimte - geconsolideerde versie (2014.03.12)*. Provinciale Staten van Zuid-Holland, Den Haag.

websites:

- www.compendiumvoordeleefomgeving.nl
- www.floron.nl
- www.ravon.nl
- www.rijksoverheid.nl
- www.sovon.nl
- www.stowa.nl
- www.telmee.nl
- www.vleermuis.net
- www.vogelbescherming.nl
- www.waarneming.nl
- www.zuid-holland.nl
- www.zuid-holland.vissenatlas.nl